

SABAHETA GAČANIN
(Sarajevo)

IZ *DIVANA* HASANA ZIJAJIJE MOSTARCA:
STIHOVI NA PERZIJSKOM
(ZIYAYI HASAN ĆALABI B. ‘ALI AL-MOSTARI)

Jedan od najstarijih divanskih pjesnika Bošnjaka Hasan bin Ali bin Husejn bin Mahmud bin Jusuf el-Herseki, čije je književno ime Zijaji Ćelebi ili Zijaji al-Mostari, spada među najveće lirske pjesnike 16. stoljeća.¹ Na osnovu biografskih podataka koje je Zijaji sam o sebi dao u raznim djelima, saznajemo neke detalje iz njegovog života i lutanja po svijetu dok se najzad nije vratio kući i našao darežljivog patrona u hercegovačkom sandžak-begu Mehmed-begu Jahjapašiću (Yahya’ī Mehmed-beg), također pjesniku sa mahlasom Vusuli (Wusuli) (umro 1591). Hasan Zijaji je umro od kuge 993/1585. godine u Mostaru.

Pjesnik je bio veoma obrazovan, na šta upućuje naslov Ćelebi (učeni) u imenu, te nadaren kaligraf i nadahnut pjesnik; vladao je dobro turskim i perzijskim jezikom, čime je ispunio sve kriterije da ispisujući stihove tokom svog života iza sebe ostavi obiman *Divan*, na turskom i perzijskom jeziku. Zijaji je bio predstavnik ranog perioda klasične poezije u Bosni i Hercegovini (16. st.), čija je poezija počivala na visokim estetskim kriterijima. Bio je pjesnički uzor mnogim kasnijim pjesnicima i, općenito, uživao je široku popularnost, o čemu svjedoče njegovi brojni stihovi sačuvani u međžmuama (zbirkama) sa tla Bosne i Hercegovine.²

1 Svi podaci o životu i radu pjesnika preuzeti su iz: Safvet-beg Bašagić, *Bošnjaci i Hercegovci u islamskoj književnosti*, Sarajevo 1986, 48; H. Šabanović, *Književnost muslimana Bosne i Hercegovine na orijentalnim jezicima – biobibliografija*, Sarajevo 1973, 72-76; F. Nametak, *Divanska književnost Bošnjaka*, Sarajevo 1997, 30-33; Müberra Gürgendereli, *Hasan Ziyā’ī: Hayatı-eserleri-sanatı ve divanı*, Kültür Bakanlığı Yayınları 2981, Sanat-edebiyat eserler dizisi 440-155, Ankara 2002, 8; F. Nametak, "Kronostihovi mostarskog pjesnika Hasana Zijajije", *Trava od srca Hrvatske Indije* II, Zagreb 2000, 191-205.

2 Vidi: GHB – Nametak IV, 3003, 3051, 3099; kao i rad: Dž. Ćehajića, "Diyā’ī Hasan Ćalabi al-Mostārī", POF 22-23, Sarajevo 1976, 329-344. Rad je napisan na osnovu rukopisa međžmuara R 4287 i R 2159 iz Orijentalnog instituta u Sarajevu, koje su između ostalih pjesama sadr-

Pored toga što je bio originalan i nadahnut pjesnik, bio je i nadaren kaligraf, što se vidi iz njegovog prijepisa djela *Sunbulistan*, Šejh Šudžauddina Guranija, kojeg je vjerovatno prepisao za sebe.³

Hasan Zijaji je ostavio iza sebe slijedeća djela:

- *Divan*, rukopis tek nedavno obrađen, nalazi se u biblioteci Selimiyye u Edirni (T. 811-2127; L. 110; 12x21 cm; pisan nestalikom; nepoznat prepisivač; uvezan u kožu s plavim hrbatom).⁴
- *Kissa-i šayh 'Abdurrezraq*, alegorična poema u mesnevi formi, koju je napisao 991/1584. godine što se vidi iz kronograma u posljednjim stihovima. Pjesnik ju je posvetio svom dobrotvoru Mehmed-begu Jahjapašiću. Rukopisi ove poeme se nalaze u Istanbulu (Belediye kütüphanesi M. Cevdet Yazmaları, No K 272), Londonu (British Museum, Or. 3291) i Zagrebu (Orijentalna zbirka Arhiva HAZU, No 602).
- *Varkah u Gulšah*, ljubavna poema. Rukopis zasada nepoznat, ali je spominje sam autor u svojoj u poemi *Kissa-i šayh 'Abdurrezraq*, gdje je zapisan njen početak.

Zijajijev *Divan*, koji obimom spada u veće divane Bošnjaka na osmanskome jeziku (641 pjesama), poetski je raznovrstan, estetski vrlo visoko ocijenjen i obuhvata 11 kraćih kasida, po jedan terkib-i bend, terdži-i bend, muaššer, museddes, 4 tahmisa, 496 gazela, 14 tariha, 11 mu'amma, 7 rubajija, 49 kit'i, 29 mufreda⁵ na turskom jeziku.

Na perzijskom jeziku u *Divanu* nalazimo jednu kasidu od 27 bejtova, 14 gazela i jednu kit'u, čija je transliteracija, prijevod i analiza data u ovom radu.⁶

* * *

Gledano sa formalne strane, Zijajijevi gazeli na perzijskom jeziku imaju po pet bejtova, osim četrnaestog gazela koji ima sedam bejtova.

Mahlas pjesnika se u svim gazelima nalazi na uobičajenom mjestu, u prvom polustihu posljednjeg bejta.

žavale i neke pjesme iz Zijajijevog *Divana*. Rukopis R 2159 je izgorio u ratu, a R 4287 je sačuvan i danas je pod brojem R 21.

3 Šejh Šudžaudin (Šayx Šuğā'uddīn Gūrānī), (umro 964/1556), napisao je po uzoru na Sadijev *Dulistan* svoje djelo moralno-didaktičkog sadržaja, *Sunbulistan*, posvećeno Sulejmanu Zakonodavcu. Uz ovaj prijepis, sačuvan je još jedan prijepis načinjen, također, u Mostaru, tako da su ovo jedina dva primjerka ovog djela zabilježena u katalozima rukopisa do sada. (Bratislava, 594-TF 109; GHB - Nametak IV, 3214)

4 M. Gürgendereli, *nav. djelo*, 8.

5 M. Gürgendereli, *nav. djelo*.

6 U ovom radu za prijevod i analizu korišteni su faksimili rukopisa *Divana* koji su se kao prilog nalazili na kraju doktorske disertacije Dr. Mübere Gürgendereli, *Hasan Ziya'i Hayati, Edebi Şahsiyeti, Divan Metninin Tesbiti ve İncelemesi*, Trakya Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Edirne, Eylül 1999, 609-612.

Primjere intertekstualne komunikacije, kojim Zijaji obogaćuje svoj poetski tekst, ilustriraju u gazelu 1 poznati Hafizov stih na arapskom (Ala ayyuhas-saqi...), u gazelu 7 dijelovi ajeta sure al-Lahab (111:5), u kit'i izreka Alija b. Taliba i nekoliko drugih primjera.

Što se tiče metra u kojem su napisani gazeli, to su hazadž (gazel 1 i 11), modžtass (gazel 2), ramal (gazel 5, 7, 8 i 13), mozare' (gazel 4, 10, 12, 14), monsareh (gazel 6), te hafif (gazel 9).

Svi gazeli, osim gazela 4, imaju ljubavnu tematiku. Pjesnik u njima izliva svoje emotivno stanje i iskustvo, koje izražava slikama i simbolima, konstantnim i sedimentarnim za divansku poeziju: obrve i uvojak drage, tuga i čežnja za sjedinjenjem s voljenom, ljubav Medžnunova za Lejlom i drugo. Osim srca, koje ocrtava lirskoga subjekta - pjesnika, centralni simboli Zijajijeve poezije su ljubav i ljepota, odnosno ljepotica – draga:

Ljubav prema dragoj samo bol mi čini i za me lijeka nije
a opet među svim tim zaljubljenim, zdravo tijelo mi je.

Ili:

Dunja i jabuka, ona rajska ljepotica i njena jamica i brada
Za mene zaljubljenoga, ljepše su i od dunje iz osam dženneta.

Zijajijevi gazeli su vrlo lijepi, sa majstorskom igrom riječi, uspjelim metaforama i poređenjima, izrečeni jednostavnim jezikom. Na pojedinim mjestima uočljiva je pjesnikova resignacija i nijedan gazel ne odiše životnom radošću – što, vjerovatno, reflektira okolnosti u kojim je živio.

Gazeli su nadahnuti ljubavlju i bogatstvom slika svih vrsta iskušenja u etapnom sazrijevanju ljubavi: mnogostruki putevi među kojima treba izabrati pravi, glad i žeđ, kal i bure na tom putu, kamen pod glavom umjesto jastuka, beskrajno udaljena odmorišta na njima, vješala za neoprezne koji granicu pređu, bolesti koje pogađaju dušu i tijelo, tako da u košmaru luta pjesnik odbacivši svaku udobnost, i na kraju sav iznemogao satjeran u ćošak, tu doživljava kraj svojih lutanja. Njegova tankoćutnost u oslikavanju osjećaja prema dragoj koja mu razdiru srce tako je slikovito izražena da kod recipijenta nužno izazivaju vizuelizaciju:

Ne gledaj srce ružinu granu, već ono na meni što se zeleni
Ne gledaj u zambakov pupoljak, već u onaj nos lijepi.

Kad se raspletu kose njene po tijelu, što se srebrom srebri
Tada tek zbogom dušo jadna, zbogom i vjero i pameti.

Gazel 4 je tevba (pokajanje pjesnika) puna samoprijekora, gdje pjesnik jednostavnim jezikom iskazuje svoju skrušenost koja ga obuzima pred Bogom i svoje pokajanje pretače u stihove:

Dovom Tebe, Bože, molim na prijestolju Tvome
obaspi me darovima onih što stide se Tebe.

U cjelini gledajući, za Zijajijevu poeziju bi se moglo reći da je to ljubavna poezija, u velikoj mjeri klasičnih odlika doba u kojem je nastajala. A to znači da je polazna tačka tog pjevanja uvjerenje da se ljubav izjednačuje sa životom, kao što i život povratno ukazuje na ljubav kao polazište i utočište. U takvom videnju ocrta se portret lirskog subjekta, pjesnika-zaljubljenika, kao što se i profilira obris voljene i ljubavi, općenito, kao nedosega i opsesije.

Strah me da nas vihor ljubavi tugom ne pokosi
I tako, srce moje, pod nogama joj budemo prah sami.

Ili,

Licem padoh po putu kud kroči konj vladarice, na prostirku ljepote
Bojim se da mi na kraju, ludom od ljubavi, ne kaže "skloni se".

Zijajijevi stihovi ne sadrže filozofske definicije niti zagusnute iskaze koje treba razotkrivati. Tema ljubavi je data kroz uobičajena pjesnička sredstava - nedostižnost ljubavi, nestalnost stvarnosti, interferiranje tjeskobe i ushita zbog zaljubljenosti, a oslikava se kroz stihove samovidenja lirskog subjekta:

U jednoj ruci vino mi, a u drugoj opijum je
Od toga svega, na licu i obrazu boja mi je.

Ja sam ti, Zijaji, slika i prilika Medžnuna
U ovom tijelu slabašnom tek duša je tjeskobna.

Kit'u, tipičnu divansku formu, Zijaji je napisao u metru hafif (*bahr-e xaṭīf-e mosaddas-e maxbūn-e mahzūf*), sa rimom na *ī*, čiji je četvrti distih hadis na arapskom jeziku. Pjesnik je izrekao kit'u, očigledno, sa namjerom da izrekne sud o ljudskoj slabosti i zastranjivanju što dovodi do raslojavanja u društvu, kao i da svojom preporukom ukaže ljudima da se drže tradicije Poslanika čime će izbjeći društvenokonfliktne situacije što je najbolja preventiva za moralnu i ekonomsku stabilnost i pojedinca i grupe u socijalnom poretku.

Kasida, koja ima 27 bejtova napisanih u hezedž (*bahr-e hazağ-e axrab-e makṭūf-e mahzūf*) metru (maḥ'ūlo mafā'īlo mafā'īlo fa'ūlon), po svom sadržaju bila bi *fahrija*, jer pjesnik hvali svoje pjesničko umijeće u kojem bi mogao da se nadmeće sa imenima najvećih perzijskih klasika. Kasida se rimuje na mim (bez ponavljanja istih riječi u rimi), pa bi se mogla zvati i *mimija*.

Analizirajući sadržaj same kaside, bez sumnje se može zaključiti da je Zijaji bio široko obrazovan pjesnik i dobro upućen u poeziju perzijskih klasika, njihov stil i metar, kao i vrijednost i odlike poezije svakog pojedinog pjesnika. Kasida reflektira osjećanja razočaranosti i inferiornosti, budući da mu poezija nije shvaćena uprkos originalnosti i ljepoti izraza.

Svi Zijajijevi stihovi na perzijskom, kao i ostala poezija u njegovom Divanu, doneseni su poletno i srčano, jezički dotjerano i lepršavo, mada na izvjestan način katkad iz njih zrači fon razočarenja, resignacije i stišavanje uzleta, što ukazuje na stalnu pjesnikovu čežnju za neostvarenim.

* * *

U nastavku slijedi transliteracija i prijevod sa perzijskog jezika svih četrnaest Zijajijevih gazela, koji su u *Divanu* poredani po alfabetu zajedno sa gazelima na turskom jeziku, a zatim transliteracija i prijevod kit'e i kaside, također iz njegovog *Divana*.

Gazal 1

(hazağ metar: mafā'īlon, mafā'īlon, mafā'īlon, mafā'īlon)

Šahā bar dār zolm-e ferqatat az kešwar-e delhā
Ke mānad nām-e nīkū āxer az šāhān-e 'ādelhā.

Be mūy-e kākolat bandī del-e mā rā ce moškel šod
Barafšān kākolat ei yār o hall⁷ kon moškel-e delhā.

'Ağab dūrast manzelhā-ye maqsad dar rah-e ešqat
Mahabbatī kū našod moqdam nayāyad rāh-e manzelhā.

Šahā xāk dar kūyat ze seil-e ašk-e man gel šod
Man ān mast-e mey-e 'ešqam ke oftadam darīn gelhā.

Ziyāyī mast-e ġām-e bazm-e 'oššāqat mīgūyad
Alā yā ayyuhā as-sāqī adir ka'san wa nāwilhā.⁸ (5)

Gazel 1

Vladarice⁹, otkloni nepravdu što srca razdvaja
Jer na koncu ostaje samo pomen o pravednosti vladara.

Vezavši srca naša za vlasi uvojka svoga, tek nastade tegoba
Raspleti uvojke svoje, draga, pa nas oslobodi svih tegoba.

Ah, kako su na putu ljubavi tebi daleko odmorišta
Ljubav koja zrelost dostigla nije, i ne stiže do cilja.

7 U izvorniku *xall*.

8 Ovaj polustih je iz prvog gazela Hafizovog *Divana*.

9 Izraz *šeha*, budući da u perzijskom jeziku oblikom nije naglašen rod, može da se odnosi i na vladara i vladaricu.

Vladarice, prah po putu do doma tvog, suze mi pretvoriše u kal
A ja, sav pijan od ljubavi, posrnuh u taj kal.

Zijaji, opijen kao i ostali, što u tebe su zaljubljeni, veli
Hajde krčmaru, zaokruži čašom redom, pa nek stigne i meni!

Gazal 2

(moğtass metar: mafā‘elon, fa‘elāton, mafā‘elon, fa‘elon)

Rah-e Heğāz ce porsī dar-e habībī biyāb
Nasīhat ast torā īn kalām-e man daryāb.

Gošāde dār dar-e dār-e woslat-e deldār
Badīn asīr-e balāyā yā Mofattehal ’abwāb.

Xattī ke dar rox-e ġānān gerefte ast kenār
Nešān-e panče-ye morġ ast dar kenār-e āb.

Fegān zabrū-ye ġānān madad ze gamze-ye yār
Zahī kamān-e ‘eqāb o zahī sehām-e ‘azāb.

Agar Ziyāyī ze ġamhā-ye to šawad bardār
Šahā bas ast rasanhā-ye kākolat bardār. (5)

Gazel 2

Što pitaš za put u Hidžaz, radije traži vrata svoje drage
Savjet je moj tebi, drži se ove riječi moje.

Odškrinuta sastanku neka uvijek budu vrata voljene
O Ti koji zatvoreno otvaraš zarobljenom što u mukama je.

Crte ljepote usađene na licu drage podsjećaju me
Na otisak ptičije nožice na pijesku pored vode.

Jecaj zbog obrva njenih, Bože sačuvaj da prijeko pogleda me
Krasna luka ispod kojeg stiže i prijekor i izvršenje kazne.

Ako zbog tuge za tobom Zijaji na vješala stigne
Carice, pa njemu su već dovoljna vješala vlasi kose tvoje.

Gazal 3

(ramal metar: fā'elāton, fā'elāton, fā'elāton, fā'elon)

Qasd-e ġān mīkonad la'l-e rawānafzā-ye dūst
 'Ālamam dūzax konad hosn-e ġehānārā-ye dust.

Bolbolāsā az sar-e sarw-e sahi šab tā saxar
 Nālehā¹⁰ del mīkonad az hasrat-e bālā-ye dūst.

Xalq-e 'ālam rā šenīdam došmanaš roswā konad
 Wīn 'aġab serr ast gaštam man gedā roswā-ye dust.

Man hamītarsam ke bād-e 'ešq mā rā mībarad
 Kūy-e ġam rā gašte īm ei del xāk-e pā-ye dūst.

Ei Ziyāyī zolmat-e ġam rā fotādam 'āqebat
 Kīn čonīn šod eqtezā-ye hālat-e soudā-ye dūst. (5)

Gazel 3

Rubin usne drage što život daju, uništiće mene
 Ljepota drage što svijet krasi, moj svijet paklom čini.

Ko i slavuj s vita čempresa, s večeri do zore
 srce moje silno čezne za stasom voljene.

Čuo sam da dušmani ljudima sramotu nanose
 Zašto, ja prosjak, ostah osramoćen od drage.

Strah me da nas vihor ljubavi tugom ne pokosi
 I tako, srce moje, pod nogama joj budemo prah sami.

O Zijaji, sudbina mi da zapadnem u tminu tuge
 I tako, postadoh ti ovisnik o ljubavi drage.

Gazal 4

(mozāre' metar: maf'ūlo fā'elāton maf'ūlo fā'elāton)

Man bande āmadam bā ġormam be ġa-ye xeġlat
 Šod ġesm-e man nešān-e tīr qazā-ye xeġlat.¹¹

Danād gonāh-e mā rā maġmū'-e xalq-e 'ālam
 Mer'āte-e peikaram šod peikar namāy-e xeġlat.

¹⁰ U izvorniku *nālhā*

¹¹ U izvorniku stoji *haġlat*.

Bengar be 'ein-e 'ebrat bā rūy-e man fetāde
Kū rang-e sorx dārad az tallahā-ye xeġlat.

Dast-e do'ā ke dāram bā dargahat Xodāyā
Dastam be rūy dāram az ġossehā-ye xeġlat.

Do tā našod ze pīrī qadd-e Ziyāyī liken
Nāzer šod az 'oyūbaš bā pošt-e pā-ye xeġlat. (5)

Gazel 4

Ja, tvoj rob griješni, dođoh na mjesto ljudskog stida
Tijelo mi posta sad meta strijelama stida.

Za grijehe naše saznade baš svijet cijeli
Svo biće moje ogledalo je prema Tebi stida.

Pogledaj okom ibreta u lice mene jadrnika
Što se crveni pred Tobom od skrušenosti i stida.

Dovom Tebe, Bože, molim na prijestolju Tvome
Obaspi me darovima onih što stide se Tebe.

Nije se Zijaji od starosti sav savio i pogrbio
Već od stida prema Tebi kad je mane svoje sagledao.

Gazel 5

(ramal metar: fa'elāton fa'elāton fa'elāton fa'elon)

Borou ei rāheb-e moġ bā bot-e sīmīn-e konešt
Tā bemānad be man-e oftāde aš ān hūr-e behešt.

Talx došnām dehad ān lab-e šīrīn marā
Šod magar dūst-e hamdam-e ān došman-e zešt.

Beh o sīb o zanax o ġabġab o ān sarw-e ġenān
Be man-e āšošte beh ze beh-e hašt behešt.

Rox-e nehādam be rah-e asb-e šah nat'-e ġamāl
Tarsam āxer ke begūyad man-e šeidā rā kešt.

Xāme-ye¹² dast-e Ziyāyī cū ney-e šakar šod
Šekarestān-e latīf ast soxanhāy ke newešt. (5)

12 U izvorniku *hāme*.

Gazel 5

U hram idi svešteniče svojoj ljepotici od srebra
A meni jadnom nek ostane ona hurija rajska.

Gorkom kletvom sve me kunu one usne slatke
Da to draga s mrskim dušmanom se zbližila nije.

Dunja i jabuka, ona rajska ljepotica i njena jamica i brada
Za mene zaljubljenoga, ljepše su i od dunje iz osam dženneta.

Licem padoh po putu kud kroči konj vladarice, na prostirku ljepote
Bojim se da mi na kraju, ludom od ljubavi, ne kaže "skloni se".

Pero u Zijajijevoj ruci ko šećerna trska je
A slast riječi što ih spjeva ko šekeristan¹³ je.

Gazal 6

(monsareh metar: mostaf'elon fa'ūlon mostaf'elon fa'ūlon)

Zolmī ke yār mīkard 'oššāq rā setam nīst
Dard-e tabtīb-e hāzeq bīmār rā alam nīst.

Ĝām-e mahabbat-e yār sarmast kard ĝānam
Keifiyyat-e modāmaš dar nūš-e ĝām-e Ĝam nīst.

Bā forsātī gereftam angošt-e ān parī rā
Xandīd o goft bā nāz dīwāne rā qalam nīst.

Ĝānā agar bedīdam marg-e raqīb-e došman
Az raftan-e hayātam men ba'd hīc ĝam nīst.

Ei gol'ezār bešnou ousāfat az Ziyāyī
Kān bolbol-e balāgat dar golšan-e 'Aĝam nīst. (5)

Gazel 6

Zulum, što ga draga nanese zaljubljenom, mučenje nije
Kao što ni bol od iskusna ljekara bolesniku patnja nije.

Ljubav prema dragoj tako me opi i obuze
Kako nikad ne bi ni najbolje vino iz čaše Džemove.

13 Igra riječi: mjesto gdje raste šećerna trska i nešto što je veoma zaslađeno i privlačno.

Jednom zgodnom prilikom, za prst onu vilu, uhvatih je
Ona koketno nasmija se i reče za budalu pero nije.

Eh, kad bi draga dočekao da suparnik mi umre
S ovog svijeta tad da odem, nikakva žalost nije.

Čuj ljepotice moja ružinoga tena, kako te Zijajija opisuje
Jer ovako rječita bulbula ni u ružičnjaku Perzije nije.

Gazal 7

(ramal metar: fā‘elāton fā‘elāton fā‘elāton fā‘elon)

Āhū zān čašmān-e mardomkoš sūy-e sahrā ramad
Man agar čašmat nabīnam čašm rā āyad ramad.

Har ke ġānaš dar nabard-e ġamze-ye ġānān nabarad
La ġaram āxer moxannas ġūyadaš ahl-e xerad.

Āfarīn bar xelqat-e Xallāq-e ġītī āfarīn
Kard dar golzār-e hosnat sarwqadd o lalehadd.

Kūhkan bā Qeis pendarī ke mānand-e manand
Kei bowad ‘āqel ke bā dīwānegān yeksān bowad.

Ei Ziyāyī qahr-e došman rā bex^vān *tabbat yadā*
Gardan-e wei rā walī behtar ke *hablun min masad*. (5)

Gazel 7

Gazela u stepu bježi, od onih očiju što smrt siju
A ja, ako tvoje oči ne vidim, oči mi boluju.

Ko dušu ne prepusti čarima pogleda drage
Neće izbjeći prigovore razumnih da slabić je.

Kako je divno Stvoritelj saznao ljepote ovog svijeta
I tebe, ljepotu, stasa čempresova i lalina obraza.

Kako možeš da uобразиš da sam ja poput Ferhata¹⁴ i Kajsa
Kako može biti da je pametan jednak ludima.

Zijaji, da dušmana savladaš, moli se *nek’su im ruke proklete*¹⁵
A još bolje za njihov vrat je *uže od ličine*.¹⁶

14 *Kūhkan* je Ferhatov nadimak koji je dobio zato što je zbog Širin lutao planinama.

15 *Tabbat yadā* je početak sure Al-Lahab. (Kur’an, 111:1).

16 *Hablun min masad* je kraj iste sure. (Kur’an, 111:5).

Gazal 8

(ramal metar: fa'elāton fa'elāton fa'elon)

Mītarāšad del-e mā yek Barbar
Līk ān šūx nayāmad bar bar.

Ġarq-e bahr-e ġam-e heġrān-e to am
Hīc pā rā nanehādāmad bar barr.

Bā wesālat del-e mā mā'el šod
Magas oftād negārā bar bar.

Mīwe-ye wasl marā ehsān¹⁷ kon
Bā gedā-ye darat ei šah-e Barbar.

Xaste šod ġesm-e Ziyāyī bāzīn
Ġānaš ei yār Xodā rā bar bar. (5)

Gazel 8

Jedna Berberka kida polako moje srce
Al' na grudi, vragolanka, ne dođe.

Sav u more tuge utonuo što od tebe odvojen sam
Pa ni korak da učinim, da na suho stanem.

Sa tobom da sastanem se moje srce silno žudi
A ono samo muha¹⁸ pade ljepotici na grudi.

Dobro mi učini jabukom sastanka, smiluj se
Siromahu na vratima svojim, među Berberkama carice.

I poslije svega iznemoglo je tijelo Zijajije
Tako ti Boga, oživi ga, makar ti ljepotice.

Gazal 9

(xaffif metar: fā'elaton mafā'elon fa'elon)

Qad ġarā a'yunu al-'uššāq
Sāre mā'u al-bihāri fī al-āfāq.¹⁹

17 U izvorniku *exsan*.

18 Muha - metafora za *niko* ili *ništa*.

19 Bejt na arapskom jeziku.

Rūz o šab mehr o māh-e falak
Bā ġamāl-e negār šod moštāq.

Ġam-e delbar marā ċū rūzī šod
Werd-e man šod modām yā Razzāq.

Ġū nadīdam miyān-e deldāram
Ġan-e man mānad hamċū sūz-e ferāq.

Soxanān-e Ziyāyī por sūz ast
Tarsam āxer ke sūzad īn ourāq. (5)

Gazel 9

Potekoše suze zaljubljenika
I sva obzorja postadoše mora.

Danju i noću, sunce i mjesec u kosmosu
Za ljepotom te ljepotice čeznu.

Tuga za voljenom hrana svagdašnja postala mi
O Gospodaru što me hraniš, moj vird je stalni.

Kad ne bih mogao vidjeti stas drage svoje
Duša bi mi u vatru zapala kao da rastanak je.

Pjesme Zijajije vatre prepune su
Pa me strah da ove listove ne sažežu.

Gazal 10

(mozāre‘ metar: maf‘ūlo fā‘elāton maf‘ūlo fā‘elāton)

Āb-e wesālaš awwal man-e tešnedel beġostam
Az āb-e waslaš āxer dast-e reġā bešostam.

Mārā wo Qahremān rā zāl-e ġehān beparward
Man tefl dar haqīqat dar zeil-e Zāl-e Rostam.

Bīmār-e ‘ešq-e yāram hargez dawā nadāram
Zān dar miyān-e ‘oššāq az ġomle tandorostam.

‘Ešqat bebord az man sabr o qarār o tāqat
Qowwat namānd dar tan ġānā za‘īf o sostam.

Tāleb na am Ziyāyī sang-e del-e sanam rā
Bā koštan-e raqībaš yek sang rā ġastam. (5)

Gazel 10

Najprije srca ožednjeloga tražih vodu sastanka s njom
Ali, na kraju nadu izgubih da ću se sastati s njom.

Misli se da svjetina odgoji mene i Kahremana²⁰
a ja sam, uistinu, dijete iz skuta Rustemova²¹.

Ljubav prema dragoj samo bol mi čini i za me lijeka nije
a opet među svim tim zaljubljenim, zdravo tijelo mi je.

Sva ta ljubav za tobom, strpljenje, spokoj, snagu istoči mi
Draga, samo slabosti i nemoći osta samo u meni.

Zijaji, ne tražim ja kamen-srce te okrutnice
A maknem li suparnika, tek jedan kamen preskočen je.

Gazal 11

(hazaġ metar: mafā'ilon mafā'ilon fa'ūlon)

Be dastī mei be dastī bang dāram
Az ān rū wo rox-e xod rang dāram.

Ġam-e sangīndelī dard-e saram šod
Ke bālin-e zīr az sang dāram.

Feġānam tīr o qadd-e man kamān ast
Ba tāle'-e xod ġang dāram.

Ze dard-e ān dehan cūn ġonče-ye bāġ
Hamīše xāter-e xod tang dāram.

Man az taswīr-e Maġnūn ei Ziyāyī
Bedīn andām-e lāġar tang dāram. (5)

20 Kahreman, sin Tahmursa, iz roda Pišdadijana, ličnost je iz iranske mitologije. Kao dijete oteli su ga divovi i odgojili. Nakon što je ustanovio u odrazu vode da rastom ne liči na divove, vratio se među ljude jašući na nosorogu i ubijajući ljude. Stoga simbolizira ubicu. U borbi ga je pobijedio Rustem Zalov.

21 Rustem je sin Zala i potomak Džemšida, a u Šahnami se slavi kao junak. Smatra se da je živio u IV st. p.n.e. prije Kejkavusa. Simbolizira junaštvo, snagu i nepobjedivost.

Gazel 11

U jednoj ruci vino mi, a u drugoj opijum je
 Od toga svega, na licu i obrazu boja mi je.

Tuga za onom kamen-srca samo bol mi zadaje
 Jer i jastuk pod glavom mi od kamena je.

Moj plač strijela, a stas luk napeti je
 U ratu i zavadi sam sa zvijezdom sreće svoje.

Usne one što pupoljak su u vrtu, bol mi zadaju
 Um i duša mi osjećaju tjeskobu neprestanu.

Ja sam ti, Zijaji, slika i prilika Medžnuna²²
 U ovom tijelu slabašnom tek duša je tjeskobna.

Gazal 12

(mozāre‘ metar: maf‘ūlo fā‘elāto mafā‘īlo fā‘elon)

Man bande-ye to am to šah-e došmanān-e man
 Man xaste-ye to’am marou az sīne ġān-e man.

Rāke‘ na am darīg darīn maġāme‘-e boland
 Pīr-e dotā šodam ze ġam nouġawān-e man.

Dar x‘āb čašm-e man cū bedīd ān negār rā
 X‘āb nadīd čašm-e kašān az feġān-e man.

Dar dašt mehnat makaš o ġām rā bedeh
 Ei tešne-ye zolāl-e lab-e to rawān-e man.

‘Āšeḡ xiyāl kard marā cūn Ziyāyiyā
 Gaštam xiyāl-e abad ze ġam mūmeyān-e man. (5)

Gazel 12

Ja sam sluga tebi što vladaš nad mojim dušmanima
 Dušo, od mene ne odmiči, jer za tobom pun sam bola.

Nažalost, ne krećem se u ovom društvu visokom
 mlad, a već star i povijen od tuge ja sam.

22 Lik preuzet iz arapske književnosti, koji je preko perzijske, potom turske divanske poezije prenesen u divansku književnost Bošnjaka. Mladić Kajs iz plemena Benu Amir bio je toliko zanesen ljubavlju prema djevojci iz drugog plemena, Lejli, da je dobio nadimak Medžnun (lud).

Kad na oči mi u san dođe ona ljepotica
Tad nikom više sna nema od mog jecanja.

Ne povlači se u pustinju nesretan, već tu čašu daj
Jer, ljepotice moja, žedan sam ti usana slatkih.

Zaljubljeni uobrazio da sam ja Zijaji - onaj što svijetli²³
A ja ko dlaka tanak i vječno zamišljen u tuzi.

Gazal 13

(ramal metar: fā‘elāton fā‘elāton fā‘elāton fā‘elon)

Noubahar amad mozayyan šod golestan-e zamin
Gar bebīnī rang-e Mānī īn Negarestān-e Čīn.

Šāx-e gol rā mangar ei del sabzpūšam rā negar
Ġonče-ye zanbaq mabīn ān bīnī-ye zībā bebīn.

Bar tan-e sīmīn cū gīsū-ye parišānaš berīxt
Al-wedā‘ ei ġān-e meskīn al-ferāq ei ‘aql o dīn.

Dāman-e waslat be dast ārām darīn rāh-e omīd
Ta bepūšam ‘āqebāt pīrāhan-e bīāstīn.

Golšekar dādī Ziyāyī rā ke goftī noktehā
Āfarīn ei tūti-ye tab‘am hezārān āfarīn. (5)

Gazel 13

Tek pristiglo proljeće, ružičnjak se uresi
ovaj prizor čudesni, kao da gledaš da ih boji Mani.²⁴

Ne gledaj srce ružinu granu, već ono na meni što se zeleni
Ne gledaj u zambakov pupoljak, već u onaj nos lijepi.

Kad se raspletu kose njene po tijelu, što se srebrom srebri
Tada tek zbogom dušo jedna, zbogom i vjero i pameti.

23 Igra riječi: mahlas Zijaji znači svjetlosni, onaj koji svijetli.

24 Mānī sin Pateka (216-276), rođen u Mardinu (sjeverni Babilon), osnivač je manihejstva. Mani (na grčkom Kubrikas, na latinskom Korbicius) je napisao šest djela za koja je uspostavio poseban alfabet na bazi sirijskog alfabeta: *Erteng/Erženg* ili *Evangelon*, *Ganġīn-ye hayāt*, *Pragmatea*, *Ketāb-e Kavān*, *Ketāb-e esrār*, te *Manijeva pisma o mahihejskom zakonu*, kao i jedno djelo na pahlevi pismu: *Šapurekan*. U Iranu danas je Mani poznat više kao slikar nego kao osnivač manihejske religije.

U nadi sam da ću se domoći skuta sastanka
Sve dotle dok mi na koncu ćefini ne budu odjeća.

Dosjetkama svojim, Zijajiju si đulšećerom podarila
Bravo po hiljadu puta, ljepotice moja poetskoga dara.

Gazal 14

(mozāre‘ metar: maf‘ūlo fā‘elāton maf‘ūlo fā‘elāton)

Šāhā fotādegān rā da‘wat konī be x^vānī
Bī hadd sawāb yābī mārā agar bex^vānī.

Az ne‘mat-e wesālat mīḡost del tabīb
Bīmār-e tost meskīn hālaš ċerā nadānī.

Gar mībarand mārā az bahr-e to be dūzax
Ū rā tarahhom āyad gūyam ċū bā zabānī.

Mārā madad xalāsī yā ‘ālema’ xafeyyāt
‘Ešqam šod āšekārā ḡam mīhoram ḡassānī.

Goftam nešān-e na‘l-e asb-e to bar sar-e man
Naqšīst xoš negārā goftā ke naqš-e Mānī.

Aržang ḡam nagīrad āyīne-ye delat rā
Naqš-e negār bīnī tā hašr šādmānī.

Bī dastgīr būdam dar koḡ-e ḡam Ziyāyī
Begereft nabze-ye man nāgah tabīb-e ḡānī. (7)

Gazel 14

Vladarice, ti pozivaš za trpezu svoju samo iznemogle
A pozoveš li nas, za to dobro slijede nagrade neizmjerne.

Tragalo je srce za iscjeliteljem zbog blagodati sastanka
Zbog tebe je neutješno i bolesno, a da za to i ne znaš.

Ako me zbog tebe put pakla odvedu
I zebanije sažaliće se kad im kažem za nju.

Bože, koji sve skriveno znaš, izlaz podaj meni
Moja ljubav je očigledna, tuga me mori.

Rekoh joj da na meni je trag potkovice konja njena
A ljepotica uzvrati da znak je to sreće, slika Manijeja.

Ni *Erženg*²⁵ neće odagnati tugu iz srca tvoga
već slika ljepotice radost je do sudnjega dana.

Ja, Zijaji, sav skrhan i sabijen u zapećku tuge
Kadli za bilo uhvati me ona, liječnik duše.

Qet‘a

(xaffīf metar: fa‘elāton mafā‘elon fa‘elon)

Az badān mīgīrand ham badān
Kasī nedīdast nīkūyī az kamī.

To hamī dānī īn kalām-e balīg
Ittaqū min mawādi‘i at-tuhamī.

Kit‘a

Loši i zli, samo sebi sličnih oni se drže
Dobrotu ne vide oni kojim to nedostaje.

Na umu nek ti budu ove riječi duboke:
*Čuvajte se svih stvari što su nejasne!*²⁶

Qasīde-ye fārsī dar zikr-e šo‘arā-ye ‘aḡam
(hazaḡ metar: maf‘ūlo mafā‘īlo mafā‘īlo fa‘ūlon)

Garče na ze Šīrāz o Xoḡand o Hamadānam
Tarz-e šo‘arā-ye ‘Aḡam hame dānam. (1)

Man ḡor‘ekaš-e maḡles-e Ğamī na’am ammā
Mast-e mey-e ‘erfānam o Ğāmi-ye zamānam.

Šīrīn bowad aš‘ār-e man az Xosrow-e Dehlou
Raḡbat konad ar še‘r-e man ahsan benomāyad.

25 Najvažnija sveta knjiga Manija, u kojoj on izlaže svoja vjerska uvjerenja, nosi naziv *Evangelon* (Evandlje), sastoji se od 22 dijela i ukrašena je raznim ornamentima i freskama koje bi, po Manijevom uvjerenju, trebale privući pažnju vjernika. Tako je zbog ovih ilustracija u islamskom svijetu dobila naziv *Erteng* ili *Erženg* – slikovna knjiga Manihejaca.

26 Veoma popularna izreka Alija b. Taliba.

Manzum-e Nezami nabowad montazem asla
Em‘ān-e nazar gar bokonī gar²⁷ gazalānam.

Hame āh-e sa‘ādat bowad ar tāle‘-e sa‘dam
Nağz az soxan-e Sa‘dī bowad nazm-e manam. (5)

Gar hefz konad yek gazalam Hāfez-e Šīrāz
Gūyad ke mayārīd ze nazm-e digarānam.

Fattāhī be pīšam nakonad fath-e kalāmī
Man mīr-e kalām o šah-e eqlīm-e bayānam.

Ferdus-e behešt ānke az aš‘ār o gazal dāšt
Bešenīd magar golšan-e nazm cū ġenānam.

Anwar bowad az mohr-e falak lam‘e-ye nazmaš
Bešenāsad agar Anwarī šouq-e lama‘ānam.

Az table-ye ‘Attār ‘abīrī na xarīdam
Por šod falak az nakhat-e asrār-e nehānam. (10)

Zāher našawad lotf-e gazalhā-ye Zāher ar
Mazhar šawad altāfe-e Xodā rā del o ġānam.

Bā ‘oun-e Xodā behtar az alfāz-e Mo‘īn ast
Em‘ān-e nazar kon be ma‘āni-ye bayānam.

Man mālek-e molk-e kalemātam cū mokammal
Akmal ze Kamālān-e Xoğand²⁸ o Sefāhānam.

Gūyad be man ei X^vāğe-ye bāzār-e balāğat
X^vāğū²⁹ bešenāsad agar aš‘ār-e ‘iyānam.

Dar san‘at-e abyāt ‘Emād arce boland ast
Man nīz çonān ‘omde-ye arbāb-e lesānam. (15)

Nāser be honar behtar az īn bande nabāšad
Bā nosrat-e Xallāq-e ġehān behtar az ānam.

Salmān marā sālāmak Allah begūyad
Dar sahn-e soxan seir konad gar ġoulānam.

Az nahnu qasamnā ke našod qesmat-e Qāsem
Qassām-e azal dād adāyī be zabānam.

27 Vjerovatno je greška prepisivača, pa bi logično bilo da stoji *dar* umjesto *gar*.

28 U izvorniku *hoğend*.

29 U izvorniku *h^vāğū*.

Dar medhat-e man Kātebī šod kāteb-e dīwān
Dar molk-e soxan man šah-e eqlīmsētānam.

‘Esmat šode čūn kūdak-e ma‘ sūm be nazdam
Pīrāne soxangūy o xeradmand-e ġawānam. (20)

Šāhān ġolāmān-e dar-e doulat-e man bowad ^v
Dar molk-e soxan man pādešah-e ‘ālamiyānam.

Bā tir o kamān molk-e soxan rā begošādām
Begorīxt Helālī be kanārī ze kamānam.

Dar sāye-ye man bowad Riyāzī čamanāsā
Man dar čaman ču šemšād-e čamānam.

Ar Sūzan dar dīde-ye aġyār xoš āyad
Man nīz be alfāz-e mo’asser čū setānam.

Nagz ast xiyalat-e³⁰ kalāmam ze Xayālī
Dar kūy-e habīb arče man az xeil-e saganam. (25)

Lāfī zanam o qahr konam modda‘iyān rā
Bāšad ke bemīrand ze gam modda‘iyānam.

Waz na be rah-e golšan-e nazm-e salaf āxer
Man bande Ziyāyī masalan barg-e xazānam.

Kasida posvećena perzijskim pjesnicima

Premda nisam nit iz Širaza ni Hodženda ni Hamadana³¹
Poznato mi je sve u pogledu poetskog stila perzijskoga.

Iako sa Džamijem³² ne pih vina po sijelima,
Od irfana sav sam pijan i svog vremena sam Džamija.

30 U izvorniku *hayalat*.

31 Širaz je grad na jugu današnjeg Irana, u kojem su rođeni velikani perzijske, ali i svjetske poezije, Sadi Širazi (1209-1292) i Hafiz Širazi (1325-1390). Hodžend, danas grad na obalama rijeke Sir Darje u Uzbekistanu, nekada je pripadao Perzijskoj državi i rodni je grad pjesnika, liričara Kemaluddina Hodžendija (14. st.). Hamadan, grad i pokrajina u zapadnom Iranu, u kojem je živio i umro sufijski pjesnik Baba Tahir Urjan Hamadani (11. st.). U Hamadanu je i grandiozni mauzolej podignut glasovitom naučniku, liječniku i filozofu Ibn Ali Sini (980-1037).

32 Mevlana Džami (Moulānā Nūroddin ‘Abdorrahmān Ğāmī) je živio u timuridskom periodu (umro 1492.) i posljednji je veliki klasični perzijski pjesnik. Ubrajaju ga u sedam sjajnih zvijezda perzijske poezije. Njegovo najpoznatije djelo je umjetnička proza Beharistan (*Behārestān*), majstorska imitacija Sadijevog *Dulistana* (*Golestān*). Od poezije Džami je napisao i divan pjesama (*Dīwan*), te sedam mesnevia (*Haft Ourang*), a od proznih djela sedam

Ljepše su mi pjesme od pjesama Husreva iz Delhija³³
A kad bi priliku imao da ih vidi, uživao bi u njima.

Poezija Nizamijeve³⁴ baš dotjerana i nije
Ako bi se zagledao pažljivo u gazele moje.

Svaki uzdah bi sreća bio, da se zvijezda posrećila
da je moja poezija ljepote kao što je Sadijeva³⁵.

Da je gazel jedan moj naučio Hafiz iz Širaza³⁶,
rekao bi nek mu se ne donosi drugih poezija.

Fettahi³⁷ u prisustvu mom i ne progovara
Jer ja sam car rječitosti i govora.

traktata posvećenih filozofskim temama, kao i druga djela iz oblasti filologije, teologije i biografije poznatih ličnosti.

- 33 Husrev Dihlevi (Amir Hosrou Dehlawī), najistaknutiji indoperzijski pjesnik mongolskog perioda u Indiji (umro 1325.). Ima svoj uređeni divan pjesama (*Kolīyyāt*), koji se sastoji od 5 dijelova.
- 34 Perzijski romantični epovi su kulminirali u djelima Nizamija (El'yās b. Yūsuf Nezāmī), pjesnika iz 12 st. (1147-1203), koji potiče iz Gendže, grada u današnjem Azerbejdžanu. Njegova zbirka romantičnih poema (*Panğ ganğ* ili *Xamse*), koja obuhvata 5 poema (*Mahzanol-asrār*, *Hosraw o Šīrīn*, *Leila wa Mağnūn*, *Haft peikar*, *Eskandarnāme*), svojim dotjeranim stilom i jezikom pripada majstorskim radovima perzijske književnosti i svjetske književne baštine. Bio je veoma popularan i mnogi su ga nastojali oponašati u stilu.
- 35 Sadi Širazi (Šeīx Moslehoddīn Sa'dī Šīrāzī), pjesnik 13. st., najsjajnija zvijezda perzijske književnosti poslije Firdusija. Najpoznatije mu je didaktičko djelo Đulistan (Golestān), djelo pisano u stihu i prozi, Bustan (Būstān), u stihu, te nekoliko proznih djela (*Mağleshā-ye panğgāne*, *Resāle dar pāsox-e sāhebđīwān*, *Resāle dar 'aql o 'ešq* i dr.). Sadijevo djelo i stil su poznati i na Istoku i na Zapadu, osobito po mudrosti i misaonosti, jer pojedini dijelovi *Bustana* i *Đulistana* predstavljaju prava minijatura remek-djela opisa ljudskih osjećanja i strasti. Njegova poezija se odlikuje vrlo često aforističnošću, pa su mnogi stihovi kao poslovice postali dio iranskog folklor.
- 36 Hafiz Širazi (Šamsoddīn Mohammad Hāfez Šīrāzī), najpoznatiji perzijski liričar iz 14. st. (umro 1390.), koji je proslavio perzijsku književnost i na Istoku i na Zapadu. Lirsku formu gazela doveo je do savršenstva i njegov divan pjesama (*Dīwān*) obuhvata oko 500 gazela, kao i nekoliko drugih pjesničkih formi. Pored toga pisao je i prozna djela, komentare na razna djela. Hafiz Širazi prije svega je pjesnik gazela koji imaju ezoterični smisao i poruke – mada postoje i drugačije interpretacije njegovih gazela. Hafiz je proširio tematski okvir gazela i doveo ga do savršenstva i u formalnom i sadržajnom pogledu., stoga su brojni epigoni njegove umjetnosti. Međutim, nije nikad dostignuto njegovo umijeće u pisanju gazela.
- 37 Muhammed Yahya b. Sibak (Mohammad Yahyā b. Sebāk Fattāhī) iz Nišabura, čije je pjesničko ime Fettahī (umro 1448/9.). Njegovo djelo nosi naslov *Šabestān-e xayāl* i sadrži mistične i pjesničke imaginacije koje su postale omiljene ne samo u Iranu već i u Turskoj. Interpretacije ovih slika su bile kriteriji za potonje pjesnike u ocjenjivanju pjesničkog potencijala.

Firdusi³⁸ i u raju, premda svoju poeziju ima,
sluša moj poetski ružičnjak što je ko iz edena.

Sjajnije od zvijezde nebeske je blještavilo poezije
Enverija³⁹, samo ako prepozna blještavilo moje poezije.

Ne posegoh za ambrom iz Attarovog⁴⁰ bujedana⁴¹.
Vasiona se napuni mirisom što je tajna moja.

Ne dolazi do izražaja ljepota Zahirova⁴² gazela
Ukoliko do izražaja dođe dobrota moje duše i srca.

S Božjom pomoći, poezija i od Muinove⁴³ ljepša mi je
Samo ako bi se pažljivo zagledao u stil i značenje.

Vladar sam u svom carstvu riječi, jer savršeniji sam u tom ja
I od savršenih, i Kemala Hodžendija⁴⁴ i Kemala Isfahanija⁴⁵.

-
- 38 Firdusi (Abul' Qāsem Mansūr b. Hasan Ferdūsī Tūsī) je najveći epski pjesnik Irana, koji je živio u vrijeme Samanidske dinastije. Napisao je *Šahnamu* (*Šāhnāme*), legendarnu poetizovanu historiju Iranaca od stvaranja svijeta do kraja VII st.
- 39 Enveri (Mohammad Anwarī Abiwardī), pjesnik iz 12. st. porijeklom je iz Horosana. Pripada periodu kada je perzijska književnost bila u usponu i smatra se najvećim majstorom kaside na prostoru Perzije. Klasični historičari književnosti ubrajaju ga u poslanike perzijske poezije, među kojima je Firdusi i Sadi. Iza sebe je ostavio divan pjesama, zatim oko 200 kasida, nešto gazela, kao i epigrama. Nazivaju ga i majstorom neponovljive lahkoće (*sahl-e momtane'*), što znači da se njegova poezija odlikuje lahkoćom koju je teško imitirati.
- 40 Attar (Farīdoddīn Mohammad 'Attār), pjesnik 12 st. (1140-1230?) iz Nišabura, jedan od najvećih iranskih pjesnika sufijske orijentacije. Napisao je veliki broj proznih kao i stihovanih djela. Iako mu tradicija pripisuje 114 napisanih djela, tačan broj, ustvari, ne zna se. Osim divana pjesama, koji sadrži kaside i gazele, knjige rubajija, napisao je i više poema (*Mantiqot-teir*, *Pandnāme*, *Asrār-nāme*, *Moxtār-nāme*, *Ilāhīnāme*, *Mosībatnāme* i dr.), u prozi hroniku 97 sufijskih prvaka (*Tazkere-ye ouliyā*), kao i brojne rasprave. Svojim poemama je do vrhunca doveo alegorijsku i sufijsku poeziju 12. stoljeća.
- 41 Posuda u kojoj se držao miris.
- 42 Zahir (Zahīroddīn Tāhīr b. Mohammad al-Fāryābī), poznati iranski dvorski pjesnik iz 12. st. (umro 1202. u Tabrizu), pripadnik je tradicionalnog panegiričkog pravca, majstor retoričnosti i preciznosti. Iza sebe je ostavio ureden divan pjesma.
- 43 Za pjesničko ime Mu'in (Mo'in) ne može se sa sigurnošću ustvrditi na kojeg se pjesnika tačno odnosi; Mu'inuddīn Džuvejni (14. st.); Mu'inuddīn Muhammed Džami (umro 1381.), učenjak i pjesnik iz Horosana; Mu'inuddīn Ebil-Kasim Džunejd Širazi, pisac i pjesnik, koji je iza sebe ostavio divan gazela i kasida.
- 44 Kemaluddīn Isfahani (Kamāloddīn Ismā'il b. Mohammad b. 'Abdorrazāq), kao što se vidi iz imena iz Isfahana, živio je u vrijeme mongolskih vladara (umro 1237.) i čuven je među iranskim pjesnicima po finoći i preciznosti izraza u svojim kasidama, kao i po panegiricima mističnog karaktera.
- 45 Kemaluddīn Hodžendi (Kamāloddīn Xoğandī) iz Hodženda, živio je u 14. st., ima svoj *Divan* i poznati je pjesnik vrlo lijepih gazela prožetih mističnošću (irfanom).

Ej prvače među rječitima, meni bi se obratio
Hadžu⁴⁶, sumnje nije, kad bi moje pjesme znao.

Premda u umijeću stihovanja slovi Imad⁴⁷ za majstora
I sam sam jedan od stubova znalaca jezika.

Nasir⁴⁸ kao umjetnik od malenkosti moje ništa nije bolji,
Uz pomoć Stvoritelja svijeta, ja sam čak i bolji.

Selman⁴⁹ me blagoslovi "Allah sačuvao tebe"
Kad gleda moje majstorije na mejdanu poezije.

Ono što nije bilo suđeno Kasimu⁵⁰, još od ezela
Iskonski Djelitelj sudbine dodijeli mi moć izražavanja.

U pohvalu meni Katibi⁵¹ čitav divan napisa
Jer ja sam vladar što osvoji riječi kraljevstva.

Po meni Ismet⁵² ko kakvo nedužno dijete da je
A ja iskusan pjesnik, i mudrost i mladost sa mnom je.

46 Hadžuji Kermani (Kamāloddīn Abol' 'Atā Mahmūd b. 'Alī Karmānī), čiji je mahlas Hadžu (1280-1352). ima svoj uređeni *Divan*, u kojem su mu gazeli puni elegancije i veoma profinjeni, a ugledao se na Sanaija, Atara, Rumija i Sadija. Napisao je, po ugledu na Nizamija, pet mesnevijsa (Xamsa). Iza sebe je ostavio i brojne kaside, dijelom kao panegirike svojim savremeniciima, a dijelom su u potpunosti prožete irfanom.

47 Imadi ('Emādi Šahriyārī ili 'Emādi Gaznawī), perzijski pjesnik iz 12. st. *Divan* mu je bio veoma popularan među savremeniciima, tako da su mu stihovi veoma često bili uvrštavani u poeziju njegovih savremenika. Stil mu je veoma lahak i tečan i odlikuje se finoćom, originalnoću i dopadljivošću.

48 Nasiri Husrev (Nāser b. Xosrou b. Hāres Qobādyānī Balxī) iz Kubadjana (današnji Tadžikistan), pjesnik iz 11. st. (1004-1072), spadao je među najobrazovanije ljude svog vremena. Od djela u stihu ima veoma obiman divan pjesama i dvije poeme (*Rūšnāyīnāme* i *Sa'ādāt-nāme*), mada mu se pripisuje mnogo više djela. Napisao je više traktata iz oblasti filozofije i Šerijata, kao i *Putopis (Safarnāme)*, najpoznatiji putopis u cjelokupnoj perzijskoj književnosti.

49 Selman Samedži (Ġamāloddīn Salmān b. Xāḡe 'Alāoddīn b. Mohammad), pjesnik 14. st. (umro 1376.), zadnji veliki panegiričar iz mongolskog perioda. Napisao je, pored *Divana*, brojne kaside, gazele, te dvije mesnevijsa (*Ġamšīd o Šīrīn* i *Ferāq-nāme*).

50 Kasimi Anvar (Mo'imoddīn 'Alī b. Hoseinī Tabrīzī, Qāsem-e Anwār) pjesnik i sufija iz safevidskog perioda (umro 1433.). Autor je više sufijskih traktata i jednog *Divana*, koji sadrži gazele, rubaije i mesnevijsa (na osmanskome turskom i perzijskom jeziku). Književni historičari za njegove poeme kažu da su pisane pod hurufijskim utjecajem.

51 Katibi (Šamsoddīn Mohammad b. 'Abdollaḥ, Katebī), perzijski pjesnik iz Nišabura, otprilike savremenik Džamija (umro 1436). Pisao je gazele, kaside i mesnevijsa. Iako je Nevai (Nawā'ī) pun hvale za njegovu poeziju, Džami u svom *Beharistanu* kaže da su njegovi stihovi neujednačenog pjesničkog izraza u nastojanju da imitira poznate pjesnike.

52 Ismet (Xāḡe 'Esmatollāḥ Buxārī), čiji mahlas je Hadže Ismet (Xāḡe 'Esmat), poznati je iranski pjesnik iz doba Timurida. Kako sam navodi u svojim stihovima, svoj stil je gradio ugledajući se na Husreva Dihlevijsa.

Carevi su sluge pred vratima carstva moga
Jer ja sam padišah carstva riječi, svijeta cijeloga.

Strijelom i lukom osvojih carstvo riječi
Zato se od mog luka Hilali⁵³ skloni i bježi.

U sjeni mojoj Rijazi⁵⁴ poput tratine obične je
a ja na toj tratini poput šimšira šepurim se.

Ako ih Suzeni⁵⁵ u oči bode i to im se dopada
Ja ću svojom poezijom kao kopljem ostaviti traga.

Slike su moje poetske od Hajalovih⁵⁶ dopadljivije
Premda sam tek u čoporu pasa mahale moje drage.

Ja se hvalim i tako žalostim one što prigovaraju mi
ne bi li oni što me optužuju od jada svisnuli.

Ako i, na koncu, nisam u ružičnjaku prethodnika u poeziji
Makar sam Zijaji (svijetli) što je k'o list jesenji.

غزلها *

شہا بر دار ظلم فرقتت از کشور دلہا
بموی کاکولت بندی دل ما را چه مشکل شد
عجب دورست منزلہای مقصد در رہ عشقت
شہا خاک رہ کویت ز سیل اشک من گل شد
کے ماند نام نیکو آخر از شاہان عادلہا
برافشان کاکلت ای یار و حل کن مشکل دلہا
محبتی کو نشد مقدم نیاید راہ منزلہا
من آن مست می عشقم کہ افتادم درین گلہا
ضیائی مست جام بزم عشافت میگوید
الا یا ایہا الساقی ادركاسا و ناولہا

53 Hilali (Badroddin Helālī), čagatajski pjesnik iz 15. st. rodом iz Astrabada. Savremenik je Džamija i Emira Ališira. Pogubljen je 1529. godine kao šiitski heretik, iako su njegovi savremenici tvrdili da je sunija. Ostavio je *Divan*, uglavnom sa gazelima, kao i tri mesnevije (*Leilā wa Maḡnūn*, *Sefātol* 'āšeḡin i *Šāh o darwīs*).

54 Ne može se sa sigurnošću odrediti na kojeg se Rijazija odnosi pjesnikova aluzija, jer ima više pjesnika s mahlasom Rijazi. S obzirom na vrijeme kad su živjeli, kao i na popularnost koju su uživali kod osmanskih pjesnika, moguće da se aluzija odnosi na jednog od ova dva pjesnika: Rijazija Samarkandija ('Emāmoddīn Riyāzī Samarqandī), poznatog govornika, ali i pjesnika iz 15. st., o kojem danas ima malo podataka ili Rijazija Horosanija (Qāzī Riyāzī) poznatog pjesnika iz Horosana, o kojem ima vrlo malo podataka.

55 Suzeni (Šamsoddin Taḡoššo'arā Mohammad b. 'Alī Samarqandī Sūzanī), pjesnik iz 16. st. (umro 1569), bio je savremenik Sanaija, Enverija i Emiri Mu'izzija, kojima se nemilosrdno izrugivao u svojoj poeziji. Imao je veoma lahak i dopadljiv stil. U poeziji je uglavnom koristio forme kaside i kit'e, a iza sebe je ostavio *Divan*, čiji su prijepisi bili brojni. Svoj mahlas Suzeni (poput igle) vjerovatno je dobio zbog svog sarkazma. U tom smislu je igra riječi u stihu: ako Suzeni kao igla bode u oči, Zijaji sebe vidi velikim kao koplje.

56 Hajali (Xayālī), poznat je i kao Hayali Mehmed-bey (umro 1557.), čuveni osmanski liričar, čiji se gazeli odlikuju senzibilitetom i izraženom emocionalnošću. Njegov *Divan* slovi kao izvanredno lijepa i originalna poezija.

* Pogledati bilješku 6.

۲

نصیحت است ترا این کلام من دریاب بدین اسیر بلایا یا مفتح الابواب نشان پنجه مرغیست در کنار آب زهی کمان عقاب و زهی سهام عذاب شها بس است رسنهای کاکلت بردار	ره حجاز چه پرسی در حبیبی بیاب گشاده دار در دار وصلت دلدار خطی که در رخ جانان گرفته است کنار فغان زابروی جانان مدد ز غمزه یار اگر ضیائی ز غمهای تو شود بردار

۳

عالمم دوزخ کند حسن جهان آرای دوست نالها دل می کند از حسرت بالای دوست وین عجب سرست گشتم من گدا رسوای دوست کوی غم را گشته ایم ای دل خاک پای دوست ای ضیائی ظلمت غم را فتادم عاقبت کین چنین شد اقتضای حالت سو دای دوست	قصد جان میکند لعل روان افزای دوست بلبل آسا از سر سرو سهی شب تا سحر خلق عالم را شنیدم دشمنش رسوا کند من همی ترسم که باد عشق ما را می برد ای ضیائی ظلمت غم را فتادم عاقبت کین چنین شد اقتضای حالت سو دای دوست

۴

شد جسم من نشان تیر قضای خجلت مرآت پیکرم شد پیکر نمای خجلت کورنگ سرخ دارد از تللهای خجلت دستم بروی دارم از غصه های خجلت دوتا نشد ز پیری قد ضیائی لیکن ناظر شد از عیوبش با پشت پای خجلت	من بنده آمدم با جرم بجای خجلت داند گناه ما را مجموع خلق آدم بنگر بعین عبرت با روی من فتاده دست دعا که دارم با درگهت خدایا دوتا نشد ز پیری قد ضیائی لیکن ناظر شد از عیوبش با پشت پای خجلت

۵

تا بماند بمن افتاده اش آن حور بهشت شد مگر دوست ما همدم آن دشمن زشت بمن آشفته به ز به هشت بهشت ترسم آخر که بگوید من شیدا را کشت خامه دست ضیائی چو نی شکر شد شکرستان لطیف است سخنهای که نوشت	برو ای راهب مغ با بت سیمین کنشت تلخ دشنام دهد آن لب شیرین مرا به و سیب و زرخ و غیغب و آن سرو جنان رخ نهادم بره اسب شه نطع جمال خامه دست ضیائی چو نی شکر شد شکرستان لطیف است سخنهای که نوشت

۶

درد طبیب حاذق بیما را الم نیست کیفیت مدامش در نوش جام جم نیست خندید و گفت با ناز دیوانه را قلم نیست از رفتن حیاتم من بعد هیچ غم نیست کان بلبل بلاغت در گلشن عجم نیست	ظلمی که یار می کند عشاق را ستم نیست جام محبت یار سرمست کرد جانم با فرصتی گرفتم انگشت آن پری را جانا اگر بدیدم مرگ رقیب دشمن ای گلگذار بشنو اوصافت از ضیائی

۷

آهو ز آن چشمان مردم کش سوی صحرا رمد
 هرکه جانش در نبرد غمزه جانان نبرد
 آفرین بر خلقت خلاق گیتی آفرین
 کوهکن با قیس پنداری که مانند منند
 من اگر چشمت نبینم چشم را آید رمد
 لاجرم آخر مخنث گویدش اهل خرد
 کرد در گلزار حسنت سروقد و لاله حد
 کی بود عاقل که با دیوانگان یکسان بود
 ای ضیائی قهر دشمن را بخوان تبت یدا
 گردن ویرا ولی بهتر که حبل من مسد

۸

می تراشد دل ما یک بر بر
 غرق بحر غم هجران توام
 با وصالت دل ما مائل شد
 میوه وصل مرا احسان کن
 لیک آن شوخ نیامد بر بر
 هیچ پا را ننهادم بر بر
 مگس افتاد نگارا بر بر
 با گدای درت ای شه بربر
 جانش ای یار خدا را بربر
 خسته شد جسم ضیائی بازین

۹

قد جری اعین العشاق
 روز و شب مهر و ماه فلک
 غم دلبر مرا چو روزی شد
 چو ندیدم میان دلدارم
 صار ماء البحار فی الآفاق
 با جمال نگار شد مشتاق
 ورد من شد مدام یا رازق
 جان من ماند همچو سوز فراق
 ترسم آخر که سوزد این اوراق
 سخنان ضیائی پرسوزست

۱۰

آب وصالش اول منه تشنه دل بجستم
 ما را و قهرمانرا زال جهان بپرورد
 بیمار عشق یارم هرگز دوا ندارم
 عشقت ببرد از من صبر و قرار و طاقت
 از آب و صلش آخر دست رجا بشستم
 من طفل در حقیقت در زیل زال رستم
 زان در میان عشاق از جمله تندرستم
 قوت نماند در تن جانا ضعیف و سستم
 با کشتن رقیبش یک سنگ را جستم
 طالب نه ام ضیائی سنگ دل صنم را

۱۱

بدستی می بدستی بنگ دارم
 غم سنگین دلی درد سرم شد
 فغانم تیر و قد من کمانست
 ز درد آن دهن چون غنچه باغ
 از آن رو و رخ خود رنگ دارم
 که بالین زیر از سنگ دارم
 با طالع خود جنگ دارم
 همیشه خاطر خود تنگ دارم
 بدین اندام و لاغر تنگ دارم
 من از تصویر مجنون ای ضیائی

۱۲

من خسته توام مرو از سینه جان من
 پیردوتا شدم ز غم نوجوان من
 خواب ندید چشم کشان از فغان من
 ای تشنه زلال لب تو روان من
 گشتم خیال ابد ز غم مومیان من

من بنده توام تو شه دشمنان من
 راکع نه ام دریغ درین مجامع بلند
 در خواب چشم من چو بدیدان نگار را
 در دشت محنت مکش و جام را بده
 عاشق خیال کرد مرا چون ضیائیا

۱۳

گر ببینی رنگ مانی این نگارستان چین
 غنچه زنبق مبین آن بینی زیبا ببین
 الوداع ای جان مسکین الفراق ای عقل و دین
 تا ببوشم عاقبت پیراهن بی آستین
 آفرین ای طوطی طبعم هزاران آفرین

نوبهار آمد مزین شد گلستان زمین
 شاه گل را منگر ای دل سبزپوشم را نگر
 بر تن سیمین چو گیسوی پریشانش بریخت
 دامن وصلت بدست آرم درین راه امید
 گلشکر دادی ضیائی را که گفתי نکته ها

۱۴

بی حد ثواب یابی ما را اگر بخوانی
 بیمار توست مسکین حالش چرا ندانی
 او را ترحم آید گویم چو با زبانی
 عشقم شد آشکارا غم می خورم غصائی
 نقشبست خوش نگارا گفتا که نقش مانی
 نقش نگار بینی تا حشر شادمانی
 بگرفت نبضه من ناگه طبیب جانی

شاهها فتادگان را دعوت کنی بخوانی
 از نعمت وصال می جست دل طبیب
 گر می برند ما را از بهر تو بدوزخ
 ما را مدد خلاصی یا عالم الخفیات
 گفتم نشان نعل اسب تو بر سر من
 ارژنگ غم نگیرد آینه دلت را
 بی دستگیر بودم در کنج غم ضیائی

قطعه

کسی ندیدست نیکویی از کمی
 اتقو من مواضع التهم

از بدان می گیرند هم بدان
 تو همی دانی این کلام بلوغ

قصیده فارسی در ذکر شعرای عجم

طرز شعرای عجم همه دانم
 مست می عرفانم و جامی زمانم
 رغبت کند ار شعر من احسن بنماید
 امعان نظر گر بکنی گر غزلانم
 نغز از سخن سعدی بود نظم منم
 گوید که میارید ز نظم دگرانم
 من میر کلام و شه اقلیم بیانم

گرچه نه ز شیراز و خجند و همدانم
 من چرعه کش مجلس جامی نه ام اما
 شیرین بود اشعار من از خسرو دهلوی
 منظوم نظامی نبود منتظم اصلا
 همه آه سعادت بود ار طالع سعدم
 گر حفظ کند یک غزلم حافظ شیراز
 فتاحی به پیشم نکند فتح کلامی

بشنید مگر گلشن نظم چو جنانم
 بشناسد اگر انوری شوق لمعانم
 پر شد فلق از نکهت اسرار نهانم
 مظهر شود الطاف خدا را دل و جانم
 امعان نظر کن بمعانی بیانم
 اکمل ز کمالان خجند و صفاهان
 خواجه بشناسد اگر اشعار عیانم
 من نیز چنان عمده ارباب لسانم
 با نصرت خلاق جهان بهتر از آنم
 در صحن سخن سیر کند گر جولانم
 قسام ازل داد ادایی بزبانم
 در ملک سخن من شه اقلیم ستانم
 پیرانه سخن گوی و خردمند جوانم
 در ملک سخن پادشه عالمیانم
 بگریخت هلالی بکناری ز کمانم
 من در چمن چو شمشاد چمانم
 من نیز بالفاظ موثر چو ستانم
 در کوی حبیب ارچه من از خیل سگانم
 باشد که بمیرند ز غم مدعیانم
 من بنده ضیائی مثلا برگ خزانم

فردوس بهشت آنکه از اشعار و غزل داشت
 انور بود از مهر فلک لمعه نظمش
 از طبله عطار عبیری نخریدم
 ظاهر نشود لطف غزلهای ظهیر ار
 باعون خدا بهتر از الفاظ معین است
 من مالک ملک کلماتم چو مکمل
 گوید بمن ای خواجه بازار بلاغت
 در صنعت ابیات عماد ارچه بلندست
 ناصر بهنر بهتر ازین بنده نباشد
 سلمان مرا سالمک الله بگوید
 از نحن قسمنا که نشد قسمت قاسم
 در مدحت من کاتبی شد کاتب دیوان
 عصمت شده چون کودک معصوم بنزدم
 شاهان غلامان در دولت من بود
 با تیر و کمان ملک سخن را بگشادم
 در سایه من بود ریاضی چمن آسا
 ار سوزن در دیده اغیار خوش آید
 نغزست خیالات کلام ز خیالی
 لافی زخم و قهر کنم مدعیان را
 ورنه بره گلشن نظم سلف آخر

IZ DIVANA HASANA ZIJAJIJE MOSTARCA: STIHOVI NA PERZIJSKOM
 (ZIYAYI HASAN ĆALABI B. 'ALI AL-MOSTARI)

Sažetak

Hasan bin Ali bin Husejn bin Mahmud bin Jusuf el-Herseki, čije je književno ime Zijaji el-Čelebi ili Zijaji al-Mostari je jedan od najstarijih divanskih pjesnika Bošnjaka (16. st.). Veoma obrazovan, nadaren kaligraf i nadahnut pjesnik, ostavio je iza sebe obiman Divan, sa pjesmama na turskom i perzijskom jeziku (625 pjesama), čiji jedini poznati primjerak se nalazi u biblioteci Selimiyi u Edirni (T. 811-2127).

U svoj *Divan* na perzijskom jeziku je uvrstio kasidu od 27 bejtova, 14 gazela i jednu kit'u.

Analizirajući njegovu poeziju može se zaključiti da je Zijaji bio široko obrazovan pjesnik i dobro upućen u poeziju perzijskih klasika, njihov stil i metar, kao i vrijednost i odlike poezije svakog pojedinog pjesnika.

Svi Zijajijevi stihovi na perzijskom, kao i ostala poezija u njegovom Divanu, doneseni su poletno i srčano, jezički dotjerano i lepršavo, mada na izvjestan način katkad iz njih zrači fon razočarenja, resignacije i stišavanje uzleta, što ukazuje na stalnu pjesnikovu čežnju za neostvarenim.

Zijajijevi stihovi iz Divana na perzijskom do sada nisu bili prevedeni na bosanski jezik.

FROM HASAN ZIYAYI MOSTARI'S DIVAN: VERSES IN PERSIAN (ZIYAYI HASAN ČALABI B. 'ALI AL-MOSTARI)

Summary

Hasan b. Ali al-Harsaki, whose literary nickname is Ziyayi Čalabi or Ziyayi al-Mostari, is one of the oldest Bosnian divan poets (16th century). He was very educated, presented with calligraphy and inspired poet, who wrote the extensive Divan with poetry in Turkish and Persian languages (625 poems). So far, the only known copy of Divan there has been in the Selimiyya Library in Edirna (T. 811-2127).

A qasida (27 verses), a qit'a and 14 gazels are included in his *Divan* in Persian language as well.

After analysing of his poetry we can conclude that Ziyayi had a broad education and was well-acquainted with poetry of Persian classics, their style and metrics, values and characteristics of the poetry of each separated poet as well.

The all Ziyayi's verses in Persian language have been brought spirited, daring, with polished language and lightsomely, although they sometimes have a powerful presence of disenchantment of some kind lying behind and radiate resignation and show calming down, which points to his abiding longing for unrealized goals.

This paper brings Ziyayi's poetry in Persian from his Divan, which to date have not been translated into Bosnian.